ՍԿԱՍԻՐ ՏԱՐԻ—ԹԻՒ 599 Կ. ՊՈԼԻՍ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 1898 ՀՈԿՏԱՄԲԵՐ 8—20 5 ՔԻՄԱԶ" ԻԼ ԱԽ" 1316 8 ԹՇՐԻՆ" ԼՎ" 1314 ԻՐ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 599

20 ՓԱՐԱՁ

Բիւզանդիոն

20 ՓԱՐԱՁ

ՏԻՐ ԵՒ ՏՆՕՐԻՆ
ԲԻՒԶԱՆԴ ՓԷԶԵԱՆ

PUZANTION
Journal Arménien Quotidien, Politique, Financier et Littéraire
Directeur - Propriétaire
PUZANT KÉTCHIAN
Bab-Ali Djaddéssi, No. 23 _ 25.
CONSTANTINOPLE

"ՊՈՒԶԱՆԹԻՈՆ"
ԱՄԻՆԸՆԹՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ
ՊՈՒԶԱՆԹ ՔԵԹՃԵԱՆ
ԲԱԲ-ԱԼԻ ՋԱՔԴԵՍԻ ՃԱԴԱՐԻ ԹԻՒ ՀԱՐՑ ՏԱՐԻ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱՏԻՊ ՏՈՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ — ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ — ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՎԻԼՀԷԼՄ Բ. Ի Կ. ՊՈԼԻՍ

Օրուան խնդիրը Վիլհէլմ կայսրն է Կ. Պոլսոյ մէջ ուրիշ բանի վրայ չի խօսուիր բայց եթէ Ն. Կ. Վեհափառութեան չարժումներուն վրայ։ Իր ժամանումին անյագաբար։ Իր պատուիրակ անձնագրերուն վրայ։ Իր խօսուն։ Փողոցները լի են ժամերով սպասելու ժամանակն ու համբերութիւնն ունեցող բազմութիւններով, որք կ'ըսպասեն իր անցքին։ «Հաւրրա»ներն ինքնաբերաբար կ'լսուին նոյն իսկ ոչ եւրոպական բերաններէ։ Անկերեւ է որ Թուրք մամուլը գիտցած է ճարտարապէս հրահրել օսմ. ազգային եռանդը Գերման Վեհապետին համար։ Եթէ այսպէս է Պոլսոյ մէջ, եւրոպայի մէջ ալ մամուլին զգայման է՛ն մեծ առարկաներէն մէկն է այս պահուս՝ Վիլհէլմի Բ.ի Վոսփորի ափունքն այցելուն քաղաքական եւ տնտեսական նշանակութիւնները։ Չի համակիր Թ. ոչ-համակիր, գերմանասէր Թ. գերմանատեաց մամուլը Եւրոպայի՝ միաբան է խոստովանելու Թ. այս կայսերական այցելութեամբ Գերմանիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ քաղաքական կապակցութեան նոր շրջան մ'է որ կ'բացուի Եւրոպայի համար, կապակցութիւն մը որ կրնայ ի գերեւ հանել տարբեր տարբեր չահեր ունեցողներուն կարգ մը հաշիւներ։

Օրուան դէպքէն առիթ առնելով, այսօր ալ երկու խօսք ըսենք գերման մամուլին գերման կայսեր վրայ խօսելու կերպին նկատմամբ։ Ըսելիքնիս կրնանք սահմանել երկու բառով, յիշեցնելով Թ. ներքին խնդիրներու մէջ Թէև Վիլհէլմ Բ. ընդդիմախօսութիւն տեսած է գերման մամուլէն, բայց ա՛չ՝ արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Ընդհանրապէս, արտաքին խընդիրներուն վրայ, գրեթէ միաձայնութիւնն է որ կ'տիրէ գերման մամուլին մէջ։ Հիմա, մանաւանդ, այսպէս է Պիզմարքի մահէն ի վեր։ Երկաթեայ Վարչապետին մահուան առթիւ նշանակեցինք Թ. ինք ի՛նչպէս կ'գործածէր իրեն հաւատարիմ մի քանի թերթեր, իր յայտնութիւններուն քաղաքական սխալներն անոնց աչքին խոթելու համար և զինք ճամբող երիտասարդ Վեհապետին ալ մերթ ընդ մերթ Մենտորութեան հովեր առնելու համար, Ռուսիոյ հետ յարաբերութեանց, Ֆրանսայի հետ խնդիրներու, Երբեմն Զինակցութեան վերաբերեալ հարցերու նկատմամբ միշտ բան մ'ունէին ըսելու Հմպռուիչ Նեթլբլոյին եւ Համպուրգի Ֆրեյէնպոթեն, ազգային մամուլին Միացեալ մասին ըսածներէն տարբեր բան մը։ Բայց հիմայ որ Պիզմարք ո՛չ եւս է, այս տարբեր ներշնչում ալ պակսած է գերման մամուլէն։ Թուրքիոյ հետ քաղաքական աւելի սերտ կապերու հաստատման գաղափարն առ հասարակ կ'փայփայ գերման լրագրութեան, և Վիլհէլմ Բ. խնդակցութիւններ կ'ընդունի՝ Պիզմարքի մաքէն չանցած յաչողութիւն մը այսպես ի գլուխ հանելուն համար. զի Պիզմարքի ծրագիրն էր՝ Արեւելեան գործերուն ուրիշ կերպով չմիջամտել այլ եւս բայց եթէ իբրեւ «պարկեշտ միջնորդ», հրաւիրմամբ միւս անհամաձայն Տէրութիւններու։ Արեւելեան եւրոպայի մասին Ռուսիոյ գործերուն չխառնուելով, Պիզմարք կ'մտադրէր սերտաշխիլ զՌուսիա եւ արգիլել Ֆրանքեւռուս կապակցութիւն մը։ Վիլհէլմ Բ., տեսնելով որ այս Պիզմարքեան հաչիւ ի գերեւ եալ է, որով քաղաքականութեան մը սկսաւ հետեւիլ Արեւելքի գործերուն մէջ, եւ արդիւնքն այսօր կ'վայելեն Գերմանք, իրենց քաղաքական ու գաղթական նշանաւոր յաջողուածներով։

Ինչպէս Բէօշնէչէ Զայիոնէչէ քաղուած յօդուածին մէջ ալ յայտարարուած էր անցեալ օր, Վիլհէլմ Բ. Արեւելք եկած է ո՛չ միայն իբրեւ քաղաքական և զինուորական մեծ զօրութեան մը ներկայացուցիչն, այլ և իբրեւ բողոքական Վեհապետ մը, որ Երուսաղէմի մէջ բողոքական եկեղեցւոյ մը նուիրագործման պիտի նախագահէ, և իբրեւ կաթոլիկ հպատակներ ունեցող Վեհապետ մը, որ իր կաթոլիկ հպատակներուն բաղձանքներն ալ պիտի իրագործէ։ Եթէ Արեւելքի մէջ Ռուսիոյ հետ կ'մրցի քաղաքական ազդեցութեան համար, ու Մայրագոյն Արեւելքի մէջ գաղթային ծաւալման համար, Ֆրանսայի հետ ալ կ'մրցի կաթոլիկներու պաշտպանութեան համար։ Ի վաւիկան այս պահուս չատ նուրբ վէճեր տեղի կ'ունենան իր մէջ Ֆրանսական և գերմանական խմբակներու, իւրաքանչիւրն իր կողմ քաշելով արեւելեան կաթոլիկ ելեղեցիները։ Արեւելքի մէջ, նաև Մայր. Արեւելքի մէջ, օտարազգի կաթոլիկներն ո՛ր Տէրութեան պաշտպանութիւնը պիտի վայելեն, ա՛յս է խնդիրն որ կ'ծաւծուի գերմանական և Ֆրանսական լրագրերուն մէջ, և Վատիկան վարաներ մացեր է թէ ի՛նչ ըսէ Ֆրանսայի, «իր սիրեցեալ դստեր», ի՛նչ ըսէ Վիլհէլմի Բ.ի, այն հզօր, քիչ մ'ալ իւրովնաբարեկամին որ կ'ուզէ անպատճառ պաշտպան ըլլալ օտար կաթոլիկներուն, այն երկիրներուն մէջ ուր սովորութիւն է որ անոնք վայելեն օտար Տէրութեան մը հովանաւորութիւնն. այսինքն՝ Չինու մէջ, ուր ցարդ Ֆրանսա կ'պաշտպանէր զանոնք։ Գերմանիա, արդի կայսեր օրով, կ'ըսէ որ ինք իրեւ թէ՛ կաթոլիկ հպատակներ ունեցող Տէրութիւն և թէ իբրեւ սրբեւելեան գաղթականութիւններու տէր և ծովային ոյժ ունեցող Տէրութիւն, կարող է պաշտպանել մանաւանդ գերման կաթոլիկներն, եւ հարկ չկայ որ Ֆրանսա կաթոլիկ Եկեղեցին գործիք ընէ իր քաղաքական ազդեցութեան։ Գաղղիացիք հասկցած են որ Արեւելքի մէջ ծաւալելու այսքան արամադիր Տէրութեան մը հետ չեն կրնար գլուխ հլնել, ու մանաւանդ Արեւելքի գերման կըղերին վրայ Ֆրանսական թեւարկութիւնն անհանդուրժելի երազ մ'է այլ եւս, անցեալն մէջ ինչ որ ալ եղած ըլլայ։ Բայց ախորժակն ուտելով է որ կ'բացուի, և Գերմանիա աւելին կ'ինդրէ։ կ'ուզէ որ Պապն հաւանի Գերմանիոյ Թագուհւ պաշտպանութիւնը նոյն իսկ ոչ-գերման կաթոլիկներու, Արեւելքի մէջ ա՛յն ամէն տեղեր ուր Ֆրանսացիք քաղաքական և վիճուորական ոյժ չունին։ Ֆրանսացիք կ'հակառնան որ այս պահանջումով Գերմանիա պաշտպանողականէն կ'անցնի յարձակողական, և գերման կաթոլիկներուն վրայ իր պաշտպանութեան իրաւունքն ապահովելէ զատ, նաեւ ոչ-գերման կաթոլիկներն իր պաշտպանութեան ներքեւ կ'ուզէ առնել։ Ո՛չ ապաքէն Երուսաղէմի մէջ իսկ Ֆրանչիսկեաններուն համար Թոյլտուութիւններ ու չնորհներ ձեռք պիտի բերէ, և ծախքեր պիտի ընէ ասոնց համար։ Բայց եթէ գերման Ֆրանչիսկեաններ կան, ոչ-գերման Ֆրանչիսկեաններ ալ կան. և Վիլհէլմ Բ. իբրեւ բողոքական վեհապետ ճամբորդելով հանգերձ, կաթոլիկ տարրն եւս իրեն երախտապարտ Թողուլ կը բաղձայ։

Այս կրօնական-քաղաքական խնդրոյ մէջ, Գերմանիոյ այն Թերթեր որք եռանդուռ բողոքական [լութերական] են, կ'ուզեն երիտասարդ կայսրը լոկ Լութերի դաւանանքին փառաւորող մը տեսնել. կաթոլիկ Թերթերն ալ, ազգային գերման զգացումով առնելով Ֆրանսան, կ'ուզեն որ Արեւելքի մէջ իրրեւ կաթոլիկ մեծ Տէրութիւն մը ներկայացուի Գերմանիա. իսկ Ֆրայշինիկէ, կամ արմատական-յառաջդիմական Թերթերն ալ Թէ՛ բողոքական Թէ կաթոլիկ լրագրերուն կղերապէր եռանդը ծաղրելով կ'չատանան, և կը պահանջեն կրօնական ձգտումներէ վեր գտնուող չէզոք քաղաքականութիւն մը։ Բայց այս չէզոք քաղաքականութիւնն ալ միւս գերման Թերթեր կը ծաղրեն իբրեւ փիլիսոփայական երազ, մատնանիշ ընելով Գերմանիոյ մրցակից բոլոր մեծ Տէրութիւններն որք կրօնն այնքան հզօր գործի մ'ըրած են իրենց քաղաքական ծաւալման ու ազդեցութեան։ կ'յիշեն Օրթոտոքսութեան ծառայութիւնը ռուս քաղաքականութեան. կ'յիշեցնեն դեռ այս օրերս Պարսկաստանի սահմանակից գաւառներուն Նեստորականներուն Օրթոտոքսութեան մտցուիլն, և Օրթոտոքսութեան եռանդն որ յառաջ կ'տանուի Հապէշստանի կողմէ, կ'հակցուի Թէ ի՛նչ նպատակ, ևն. ևն։ կ'յիշեցնեն նաեւ յանուն կաթոլիկութեան Ֆրանսայի և Աւստրոյ ցայս վայր կատարած գերերը։ Նաեւ կ'ամբաստանեն զՄեծն Բրիտանիա, Արեւելքի մէջ իրրեւբողոքական Տէրութիւն դերեր կատարելուն համար, և նոյն իսկ Միացեալ Նահանգներն, ամերիկայի միսիոներներուն գործունէութեան այժ տալուն համար, ևն. ևն։ Լոնտոնի մամուլը կ'փութայ բացատրել Թէ գերման մամուլը իրաւունք չունի այս մասին ամէն մեծ Տէրութիւնները մէկ մէկ ջուրով լուալու. զի քաղաքականութեան է՛ն քիչ գործի նուած դաւանութիւնը բողոքականութիւնն է, այսինքն՝ յանուն բողոքականութեան Անգլիա և Ամերիկա այնքան և այնպէս խնդիր չեն յարուցած՝ ինչպէս ըրած են Թուրքիա յանուն Օրթոտոքսութեան և Ֆրանսա յանուն կաթոլիկութեան։

Այս համառօտ յիշատակութիւններէ կ'հասկցուի Թէ գերման կայսեր արեւելեան ճամրորդութիւնն ի՛նչպիսի գաղթային, քաղաքական, տնտեսական և կրօնական խնդիրներու առիթ տուած է գերման մամուլին մէջ, յորմէ կ'քաղենք այս տեղեկութիւններ։ Վատիկան մօտ գերման դեսպան մը չունանուանուելէն կ'հակցուի եղեր Թէ Պապին հետ խզում եղած չէ Արեւելքի օտար կաթոլիկներուն հովանաւորութեան խնդրին համար։ Բայց այս մասին Ֆրանսայի և Գերմանիոյ միջեւ գժտութեան առիթներ տակաւին չեն վերջացած։ Վիլհէլմ Բ.ի երուսաղէմ այցելութեան պարագաներուն ուշի ուշով պիտի հետեւին Վատիկան և Ֆրանսա, մի և նոյն կարգի հոդածներ Թիւններու ըլլալուն։

Երեկի գերմանական և անգլիական լրագրերէն կ'իմանանք Թէ օտար կաթոլիկներու խնդրոյն նկատմամբ մի կողմէ Գերմանիոյ, միւս կողմէ Վատիկան—Ֆրանսայի միջեւ ծագած խընդիրն աւելի տաքնալու քան պաղելու երեւոյթ ունի։ [*]

ՊԱՀՐ-ԷԼ-ՂԱԶԷԼ

Ա. Ս. Մ

ԵՐԿԻՐ ԿԱՊՈՅՏ ՆԵՂՈՍԻ

Ֆաշոտայի խնդիրն այժմէութիւն կուտայ Ափրիկէի խնդիրներու։ Ֆրանսա կ'պահանջէ պահակախմբեր հաստատել Պահր-էլ-Ղազէլի մէջ. բայց պէտք է գիտնալ Թէ Ֆաշոտա Պահր-էլ-Ղազէլ գաւառին նահանգիստը չէ, ինչպէս երբեմն կարծուեցաւ, այլ հարաւային Բորտոֆանի։ Պահր-էլ-Ղազէլ կ'գտնուի Մոպանկի Հովտին մէջ։ Ֆրանսայի մէջ Պահր-էլ-Ղազէլն հիմա կ'ներկայացուի իբրեւ անհարեւոր և անարժէք գաւառ մը եգիպտոսի համար։ Բայց հարկ չկայ երեւնալու Թէ Ֆրանսա այս կերպով կ'ուզէ պահանջել կրօնական ձգտումներէ վեր գտնուող քաղաքականութիւն մը։ Բայց այս չէզոք քաղաքականութիւնն ալ միւս գերման Թերթեր կը ծաղրեն իբրեւ փիլիսոփայական երազ, մատնանիշ ընելով Գերմանիոյ մրցակից բոլոր մեծ Տէրութիւններն որք կրօնն այնքան հզօր գործի մ'ըրած են իրենց քաղաքական ծաւալման ու ազդեցութեան։ կ'յիշեն Օրթոտոքսութեան ծառայութիւնը ռուս քաղաքականութեան. կ'յիշեցնեն դեռ այս օրերս Պարսկաստանի սահմանակից գաւառներուն Նեստորականներուն Օրթոտոքսութեան մտցուիլն, և Օրթոտոքսութեան եռանդն որ յառաջ կ'տանուի Հապէշստանի կողմէ, կ'հակցուի Թէ ի՛նչ նպատակ, ևն. ևն։ կ'յիշեցնեն նաեւ յանուն կաթոլիկութեան Ֆրանսայի և Աւստրոյ ցայս վայր կատարած գերերը։ Նաեւ կ'ամբաստանեն զՄեծն Բրիտանիա, Արեւելքի մէջ իրրեւբողոքական Տէրութիւն դերեր կատարելուն համար, և նոյն իսկ Միացեալ Նահանգներն, ամերիկայի միսիոներներուն գործունէութեան այժ տալուն համար, ևն. ևն։ Լոնտոնի մամուլը կ'փութայ բացատրել Թէ գերման մամուլը իրաւունք չունի այս մասին ամէն մեծ Տէրութիւնները մէկ մէկ ջուրով լուալու. զի քաղաքականութեան է՛ն քիչ գործի նուած դաւանութիւնը բողոքականութիւնն է, այսինքն՝ յանուն բողոքականութեան Անգլիա և Ամերիկա այնքան և այնպէս խնդիր չեն յարուցած՝ ինչպէս ըրած են Թուրքիա յանուն Օրթոտոքսութեան և Ֆրանսա յանուն կաթոլիկութեան։

Այս համառօտ յիշատակութիւններէ կ'հասկցուի Թէ գերման կայսեր արեւելեան ճամրորդութիւնն ի՛նչպիսի գաղթային, քաղաքական, տնտեսական և կրօնական խնդիրներու առիթ տուած է գերման մամուլին մէջ, յորմէ կ'քաղենք այս տեղեկութիւններ։ Վատիկան մօտ գերման դեսպան մը չունանուանուելէն կ'հակցուի եղեր Թէ Պապին հետ խզում եղած չէ Արեւելքի օտար կաթոլիկներուն հովանաւորութեան խնդրին համար։ Բայց այս մասին Ֆրանսայի և Գերմանիոյ միջեւ գժտութեան առիթներ տակաւին չեն վերջացած։ Վիլհէլմ Բ.ի երուսաղէմ այցելութեան պարագաներուն ուշի ուշով պիտի հետեւին Վատիկան և Ֆրանսա, մի և նոյն կարգի հոդածներ Թիւններու ըլլալուն։

Երեկի գերմանական և անգլիական լրագրերէն կ'իմանանք Թէ օտար կաթոլիկներու խնդրոյն նկատմամբ մի կողմէ Գերմանիոյ, միւս կողմէ Վատիկան—Ֆրանսայի միջեւ ծագած խընդիրն աւելի տաքնալու քան պաղելու երեւոյթ ունի։ [*]

[*].—Ճշտելով մեր երեկի Ցօդ.ով եղած յիշատակութիւնը, պէտք է ըսենք Թէ 69ին կայսրուհին մինակ այցելեց Պոլիս, Աբդիւլ-Համիտ կայսրանաւով, Թէև կայսր ու կայսրուհի ներկայ էին Զրանցքին բացման հանդէսներուն։

ՃԱՄանակին գաւառին արտադրած ամէնէն մեծ արդիւնքը փղոսկրն էր, բայց խոտ առատ էին նաև ձգախէժը, խէժը, դամարիններն, Թէև հավիւ կրնային իրենց փոխադրութեան ծախքը գոցել, հալորդակցութեանց դժուարութեան պատճառաւ, «Սմբողջ աշխարհն յագեցնելու չափ բամպակ կրնայ աճել հոս», կ'գրէր Լբրդըն Պէյ։ Պահր-էլ-Ղազէլի մէջ կը գտնուի լաւ փայտ, որ իբրեւ շինուածոյնիւթ յարժէ։ կ'ուզէ, մասնաւորապէս Նեղոսի թումբերուն գործածուելու համար։ Երկար տարիներ բռնաւոր գերեվարձառներու տարածած սարսափին պատճառաւ՝ բնիկներու հետ առեւտուրը խիստ դժուար էր Լբրդըն Պէյի կառավարութեան առաջին օրերուն, բայց ասիկա պատճառ մը չէր որ Պէյը չաշխատէր ամէն կարելի միջոցներով օրինաւոր ճամրու մէջ դնելու բնիկ առեւտուրը։ կ'ըսէ կ'փորձէ զանազան ցեղեր անընդհատ կռիւներով չեն կրնար մէկ մարդով ձեւացնել Եւրոպացւոց դէմ ելնելու. և ասիկա դիւրութիւն մ'է որով օտարք կրնան ազդեցութիւն ձեռք բերել այդ գաւառի մէջ և ստեղծել տեղական վստահելի բանակ մը»։ Գաւառին նախահանգիստն է Մէչա-էլ-Ռէգ, ուր չոգենուռներ կուգային Խարթում ամէն ամառնայ առ ժամանակ։ «Սուտանի մնացեալ մասին բաղդատմամբ, Պահր-էլ-Ղազէլի աշխարհագրական և ռազմագիտական դիրքը գրեթէ անհրաժեշտ կ'ընէ անոր գրաւումը։ Եգիպտական չահերուն պաշտպանութեան մասին անփոյթ եղող օտարականներ, իրենց ձեռքին տակ ունենալով այս մեծ գաւառի հարստութեանց ընդարձակ ազբիւրներն, որ Թէ՛ բազմամարդութեան և Թէ արտադրութեան տեսակէտով Նեղոսի ջուրերուն այրիւնարար ողողման։ Հողն արտասովոր կերպով արդիւնաբեր է, կ'արտադրէ մեծաքանակ բամպակ և ձգախէժ։ Առատօրէն արջառ կայ. ժողովրդեան Թիւն հինգ-վեց միլիոնի մէջ է։ կարող են ընտիր զինուորներ ըլլալ։ Ամէկ զատ, զանազան ցեղեր անընդհատ կռիւներով չեն կրնար մէկ մարդով ձեւացնել Եւրոպացւոց դէմ ելնելու. և ասիկա դիւրութիւն մ'է որով օտարք կրնան ազդեցութիւն ձեռք բերել այդ գաւառի մէջ և ստեղծել տեղական վստահելի բանակ մը»։ Գաւառին նախահանգիստն է Մէչա-էլ-Ռէգ, ուր չոգենուռներ կուգային Խարթում առ ժամանակ։ «Սուտանի մնացեալ մասին բաղդատմամբ, Պահր-էլ-Ղազէլի աշխարհագրական և ռազմագիտական դիրքը գրեթէ անհրաժեշտ կ'ընէ անոր գրաւումը։ Եգիպտական չահերուն պաշտպանութեան մասին անփոյթ եղող օտարականներ, իրենց ձեռքին տակ ունենալով այս մեծ գաւառի հարստութեանց ընդարձակ ազբիւրներն, որ Թէ՛ բազմամարդութեան և Թէ արտադրութեան տեսակէտով Նեղոսի ջուրերուն այրիւնարար ողողման։ Հողն արտասովոր կերպով արդիւնաբեր է, կ'արտադրէ մեծաքանակ բամպակ և ձգախէժ։ Առատօրէն արջառ կայ. ժողովրդեան Թիւն հինգ-վեց միլիոնի մէջ է։ կարող են ընտիր զինուորներ ըլլալ։ Ամէն զատ, զանազան ցեղեր անընդհատ կռիւներով չեն կրնար մէկ մարդով ձեւացնել Եւրոպացւոց դէմ ելնելու. և ասիկա դիւրութիւն մ'է որով օտարք կրնան ազդեցութիւն ձեռք բերել այդ գաւառի մէջ և ստեղծել տեղական վստահելի բանակ մը»։ Գաւառին նախահանգիստն է Մէչա-էլ-Ռէգ, ուր չոգենուռներ կուգային Խարթում առ ժամանակ։ «Սուտանի մնացեալ մասին բաղդատմամբ, Պահր-էլ-Ղազէլի աշխարհագրական և ռազմագիտական դիրքը գրեթէ անհրաժեշտ կ'ընէ անոր գրաւումը։ Եգիպտական չահերուն պաշտպանութեան մասին անփոյթ եղող օտարականներ, իրենց ձեռքին տակ ունենալով այս մեծ գաւառի հարստութեանց ընդարձակ ազբիւրներն, որ Թէ՛ բազմամարդութեան և Թէ արտադրութեան տեսակէտով Նեղոսի ջուրերուն այրիւնարար ողողման։ Հողն արտասովոր կերպով արդիւնաբեր է, կ'արտադրէ մեծաքանակ բամպակ և ձգախէժ։ Ա-

[*].—Կը հրամայեն երջանկայի արեւմտեան կողմը կ'իյնայ և 12 ժամու հեռաւորութիւն ունի. կ'վերաբերի մեր մուխտասրբփութեան։

տրուի երկու անգամ հունձք կուտան։ Եթէ լեզակի տունկն ենթարկուի Անգլիացւոց ներմուծած մշակութեան եղանակին, բուն հնդիկ տունկին հետ կրնայ մրցիլ։ Փղոսկր, եբենոս, ջայլամի փետուր առատ են, և այս ամէնուն վրայ մտածել Թէ այսպիսի երկիր մը կ'տառապի սովէ և չուառութենէ և տարին կառավարութեան 60,000 անգլ. ոսկի միայն հասոյթ կ'արտադրէ։» Ո՛չ կէսի և ոչ Լբրդըն ապրեցան տեսնելու համար Թէ այդ գեղեցիկ գաւառ վերջապէս Մեծ Եվրին յաջողին ձեռքէն խլելուն։ Բայց կորստին հին տեղեակներէն ուրիշ մէկը կար որ կ'ապրէր, մասնակցելու համար զՄարթոմ Տէրվիշներու բռնաւորութենէն ազատելու գործին։ Այն է Սլատին փաշա, որ նշանաւոր հատորի մը մէջ, որով Սուտանի իր արկածներուն պատմութիւնը կ'ընէ, Պահր-էլ-Ղազէլի Թէ՛ բնութիւնը և Թէ անոր ռազմագիտական կարեւորութեան համար մանաւոր ուշադրութիւնն հրաւիրած է այն Պետութեան [Անգլիոյ] որ եգիպտական Սուտանին պատասխանատու է։ Սուտանի մնացեալ մասին մէջ իրեն յատուկ դիրք մ'ունի Պահր-էլ-Ղազէլ, կ'ըսէ Սլատին փաշա.—«Խոտ բերնիստուր գաւառ մ'է, ահագին տարածութեամբ երկիր մը, զոր կ'ոռոգեն գետակներ լաբիւրինթոսի ձեւով, և ծածկուած է անտառներէ եւ լեռներէ, որոց մէջ կը վխտան փղներ. մինչդեռ ստորին հովիտներն ենթակայ են Նեղոսի յորձրերուն ալրդիւնարար ողողման։ Հողն արտասովոր կերպով արդիւնաբեր է, կ'արտադրէ մեծաքանակ բամպակ և ձգախէժ։ Ա-

ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ ՄՈՒՐՀԱԿՆԵՐ

Բերա, Անգլիոյ դեսպանատան առջեւէն գտնուած է բաւական մաքուր հայերէնով գրուած, բայց և հին նամակ մը, և հետը ներփակեալ 2 կոտոր արաբերէն գրուած չեմ գիտեր քանի ղրուշնոց պահանջքի վերաբերեալ մուրհակներ։

Նամակը կ'կրէ Բերուդ կիրակոսեան առտոգրութիւնն, և պարունակութենէն կ'հակցուի Թէ գրողն, չափահաս անոք աղջիկ մը, զայն կ'ուղղէ յԵրուսաղէմ ուխտի գացած իր քեռայրին, եւ սակայն պահարանին հասցէն գրուած է [Խանքնեռիչէսէ չալկըճը ձէբահանն Ռուբէնէ վխուէլ]։

Նամակի գլուխը Թուական և տեղւոյ անուն չկայ, և ուստի չկակցուիր Թէ ուսկի՞ց գրած է զայն, և նաև հակասական է սա ալ Թէ յԵրուսաղէմ ուղղել նամակի մը վրայ ինչո՞ւ իրեւ հասցէ Խաքնեռէրիէ կ'գրուի, և յետոյ այդ գրութիւն հոս Պոլսոյ մէջ կ'գտնուի։ Նամակն առ ոչինչ համարելով, հետը գտնուած 2 կոտոր մուրհակներուն համար այդ անհայր, անմայր աղջիկն ով որ է, ո՛ գիտէ որչափ մտահոգութեան մէջ է կորստեան համար. եւ ուստի, գոնէ ալ մէզի հետ եթէ կը վարուի քիչ մը ընել, հանդիպածներէն այս նոր մանահիւղը կ'յանձնենք, իր գործերով հանրածանօթ, արուեստագէտ Մ. Գալէներ էֆ.ին։

Նոյնպէս, մեր այս ձեռնարկ հաստատ հիման վրայ դնելով, յարատեւութիւնն ապահոված ըլլալու համար, այժմէն բաժանորդագրութիւն մը կը բանանք, որ եթէ 300ի հասնի, իսկոյն պիտի ձեռնարկենք հրատարակութեան։ Մեր նպատակը կանխիկ դրամ պահանջել չէ այս կերպով. բաւ է որ, համակիրք իրենց հաւանութիւնը տան այժմէն, իրենց ստորագրութիւնը կրող Թուղթ մը ղրկելով մեզ։ Այս մասին՝ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ տրուած են Հանրագիտակի 31րդ Թուոյն մէջ։ Փափաքողք պէտք է դիմեն առ Ղ. Բռլատ. Տնօրէն-Խմբագրապետ Հանրագիտակի.—Խսկի-Զապթիէ, Թիւ 19։

Դ. ՐՈԼԱՏ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԻ ԵՒ ԳՈՐԾԱԿԱԼԻ

Աւելորդ չենք համարիր յիշեցնել լրագրոյս յարգոյ բաժանորդներուն և յամախորդներուն Թէ իրենց կողմէ ո՛և է վճարում ջրնաալը և մեզ համար պարտաւորիչ ըլլալու համար պէտք է որ ծը ընկերէն փոխարէն եղած ըլլայ։ Թերթին տիրոջմէն գտա ո՛չ ոք իրաւունք ունի յանուն Թերթին տոքրագրութիւն տալու և դրամ գանձելու ո՛և է առիթ կամ պատրուակաւ։ 10-2

ՀԱՅ ՏԻԿՆՈՋ ՄԸ ՆՈՒԻՐԸ

ԵՐԶՆԿԱ, 26 Սեպտ 98

Առաջնոյ դարձան պարտք կ'համարի եւ շահեկան կ'նկատէ հետեւեալը ծանուցանել մեր սիրելի հասարակութեան.

Բնիկ Ակնցի այրի Տիկին Սրբուհի Նահարեան ամրողջ 20 տարի կերդանիս[*] գաւառակի Մէրթէնին մէջ բնակելէ յետոյ մի քանի ամիսէ ի վեր եկած երջնկա հաստատուած է. սոյն տիկնոջ ամուսինն ասկից իրր 8 տարի առաջ կ. Պոլսոյ Ազգ. հիւանդանոցն այցելելով՝ ներքին համակրանք ու արգահատանք մը կ'տածէ այդ տառապելեներու հաստատութեան վրայ, և կ'մտադրէ որ երբ Պոլսոյ գործերը յաջողութեամբ ի գլուխ հանելով հայրենիք գառնայ՝ անկէց իր կարողութեան չափով չնորհքով գումար մը նուիրէ ազգին տանը. բայց տարաբաղդ իր բարի ու ազնիւ նպատակը գործադրելէ առաջ անբուժելի հիւանդութեան մը ենթարկուելով՝ մահկանացուն կ'կնքէ. իր այրի տիկինը Թէեւ չատ օր չանցուցած կ'փափագի իր կողակին նպատակը գործադրել, սակայն հետզհետէ դժբախտ պարագաները և մանաւանդ տնտեսական տագնապները վրայ հասնելով, անկարող կ'ըլլայ ժամանակ մը։ Այս անգամ երջնկա հաստատուելուն՝ առաջին գործն եղաւ Ազգ. Առաջնորդարան դիմել եւ իր հանգուցեալ ամուսնոյն ու իր նուիրական նպատակը գործադրելու մարդասիրական ու բարեպաշտական տենչով՝ (50) լիասն օսմ ոսկի

[*]. կերդանիս երջնկայի արեւմտեան կողմը կ'իյնայ և 12 ժամու հեռաւորութիւն ունի. կ'վերաբերի մեր մուխտասրբփութեան։

յանձնեց, որ ապահով միջոցաւ մը Ազգ. Հիւանդանոցին ղրկուի։ Տէղւոյս Առաջ. Տեղ. Հայրը խորհուրդ տուաւ որ փոխանակ այդ գումարին՝ նոյն արժէքով արժէթղթեր գնէ ու նուիրէ։ Տիկին Սրբուհւոյ հաճութեան վրայ, առաջնորդարանս հրապարակի վրայ ամէնէն յարգի եղող եգիպտական Գռէշէ-Ֆոնտիէի արժէթղթերէն 4 օրինակ բերել տալով՝ [հատը 170½ Ֆրանքէ] այսօր ահա առաջինն առիթ ըղրկեց զանոնք Ս. Պատրիարքին, խնդրելով որ յանուն վերոյիշեալ բարեսէր Սրբուհի տիկնոջ՝ յանձնէ Ազգ. Հիւանդանոցի Պատ. Հոգաբարձութեան իրր բարեպաշտական նուէր։

Տիկնոջ բաղձանքն է որ այդ արժէթղթեր անձեռնմխելի մնան, և 4 հատին բերած տարեկան 30 Ֆրանք տոկոսները ամէն տարի Յովհաննու Կարապետի ծննդեան օրն հոգեհանգստեան պաշտօն մը կատարուի իր հանգուցեալ ամուսնոյն՝ կարապետ աղա Նամարեանի հոգւոյն։

Հոս տեղն է ըսել որ եթէ տնտեսական ճախող պարագաներ բարոյապէս ու նիւթապէս չկարուածէին հէգտիկինը՝ աւելի կարեւոր գումար մը նուիրելու մեծ բաղձանք ունէր, առանց նկատի առնելու Թէ՝ իր արդէն էն հարուստ եղած տանն հազարաւոր ոսկիներու ճոխութեամբ չէր որ կ'փայլէր, այլ հավիւ մէկ քանի հարիր ոսկւոյ համեստ գումարով մը, եւ մաս մ'ալ հոգային ստացուածներով։ Մաղթենք որ այս բարեսէր այրի տիկնոջ սոյն մարդասիրական համեստ գործ չատերու բարի օրինակ ըլլայ, և տակաւին մեծ բարեգործաց չատ անուններ լսելու քաղցր պատեհութիւնը վայելենք։

ԱՒԱՆՈՍԵՐԴԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ ԵՐՋՆԿԱՑԻ

"ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ,, ԹԵՐԹԻՆ ԲԱՃԻՆՆ ՀԱՅ ՏԱՆՏԻԿՆՈՋ ՀԱՄԱՐ

Հանրագիտակի պարունակութեանց չարքին մէջ գտնուած Առանին Տընտեսութեան ճիւղին վրայ, Զեւագործութեան, Վայելչազարդութեան եւ կանացի ձեռարուեստներու ճոխ մասնաճիւղ մ'ևս կ'աւելցնենք, մասնաւորապէս հայ տիկնոջ եւ օրիորդին, ինչպէս եւ կանացի ձեռարուեստներով իրենց ապրուստը ճարողներու, ա՛յ աւելի չահեկան եւ օգտակար ընելու համար Հանրագիտակը։

Մեր այս նպատակին իրագործելու համար, կ'հայացնենք, արտօնատիրոջ հետ համաձայնելով, աշխարհիս մէջ ամէնէն աւելի տարածուած Լ.Ա. ՍէձՕՆ անուն կտանց պատկերազարդ Թերթը, որ 13 տարբեր լեզուներով մէկ միլիոն օրինակէ աւելի կ'հրատարակուի։ Այս կերպով ահա՛, Հայ ընտանիքներու տրամադրութեան տակ դրած պիտի ըլլանք, Հանրագիտակի միջոցով, այդ Թերթի ամբողջ պարունակութիւնն, սա տարբերութիւնով որ, պատկերներու քովի բացատրութիւնները Հայերէն պարզ եւ դիւրահասկնալի լեզուով պիտի ըլլան. եւ կ'սկսի Պուիս հրատարակած եւ մեր բաժանորդներուն յանձնած պիտի ըլլանք. եւ արհեստական տեսակէտով կատարելութիւնն ապահոված ըլլալուս համար, Հանրագիտակի այս նոր մանահիւղը կ'յանձնենք, իր գործերով հանրածանօթ, արուեստագէտ Մ. Գալէներ էֆ.ին։

Նոյնպէս, մեր այս ձեռնարկ հաստատուն հիման վրայ դնելով, յարատեւութիւնն ապահոված ըլլալու համար, այժմէն բաժանորդագրութիւն մը կը բանանք, որ եթէ 300ի հասնի, իսկոյն պիտի ձեռնարկենք հրատարակութեան։ Մեր նպատակը կանխիկ դրամ պ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՒՅՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Ի. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

Ա